

بررسی و تحلیل ضوابط و معیارهای گزینش نخبگان و آثار برتر در جمهوری اسلامی

علی ناصحی*

چهره‌های ضدعلمی که فضای پاک پژوهش علمی را در جامعه ما آلوده می‌کنند جلوگیری به عمل آورد. نگارنده در این مقاله کوشیده است، ضمن معرفی نهادهای مسئول گزینش نخبگان و آثار برتر پیشنهادهایی برای پاکیزه نگه داشتن میدان علم و پژوهش در کشورمان ارائه دهد که امیدوار است مثمر ثمر واقع شود.

کلیدواژه: فرهیختگان، آثار برتر، دستورالعملهای انتخاب، معیارهای ارزشیابی، نشانهای عالی، نشانهای تخصصی، نشانهای عمومی، چهره‌های ماندگار.

مقدمه

در چند سال اخیر خوشبختانه مراجع رسمی و غیررسمی کشور وارد عرصه معرفی نخبگان و آثار برتر شده‌اند و هر دستگاهی به تناسب اهداف و وظایف خود و به فراخور امکانات خود به معرفی استاد نمونه، محقق نمونه، چهره ماندگار، کتاب سال، پایان‌نامه دانشجویی سال و مانند آنها اقدام می‌کند.

* عضو هیئت علمی دانشگاه پیام‌نور، مرکز قم.

چکیده: در این برهه از تاریخ سیل خروشان دانش و اطلاعات پهنه گیتی را در نوردیده و تمامی گوشه‌ها و زوایای این کره خاکی را در بر گرفته است. اکنون همگان شاهد و ناظر این سیل توفنده و سرکش هستند و همه افراد، ملت‌ها و کشورها، بسته به بیش فکری و فراخور حال خود، می‌خواهند به جویباری از این سیلاب دسترسی پیدا کنند و یا دست کم خود را با آن همسو و همداستان نشان بدهند. طبیعی است که هر سیلی خارها و خاشاکها و آسیبهای خاص خود را به همراه دارد و اگر پیشاپیش تدابیری اندیشیده نشود، ممکن است، با همه خیر و برکتهای این چشمه جوشان آسیبهای جبران‌ناپذیری وارد کند. از جمله این خاشاکها نهادها و افرادی هستند که در ازای مبالغ کلان مدرک می‌فروشند و مرد علمی سال معرفی می‌کنند. نمونه‌های این تحصیل‌کردگان قلابی و این مردان به اصطلاح علمی سال در کشور ما کم نیستند و شاید اغلب دانشگاهیان و فرهیختگان ما با آنها آشنا هستند. به همین دلیل نیازهای به معرفی آنها در این نوشتار وجود ندارد. همچنان که با تدبیر علمی و کاربرد اصولی فناوری پیشرفته می‌توان هر سیل سرکشی را مهار کرد و با هدایت آن به مسیرهای سازنده از قدرت تخریب آن کاست، با تدوین معیارها، شاخصها و چارچوبهای مشخص و با هشجاری سازمانهای مسئول می‌توان از خودنمایی این

- حرکت و دستیابی به اهداف علمی و فرهنگی را سرعت می‌بخشد و پایدار می‌سازد.
- مرزهای مادی، قومیت‌گرایی و مسائلی از این دست را کمرنگ می‌کند.
- حرکتی در جهت عدالت است.
- موجب خلاقیت، ارج نهادن به تلاش و کرامت انسانی است.

بنابراین روشهای ارزیابی با این عظمت و حساسیت باید با دقت و وسواس هر چه تمامتر مورد عنایت و توجه سیاستگذاران و مجریان قرار گیرد تا دچار چالشهای ناخواسته نشوند و از ورود افراد غیر صالح نیز به این عرصه و معرفی آنان به عنوان الگوهای جامعه امتناع کنند. در این نوشتار کوتاه سعی بر آن است تا تصویری کلی از وضعیت موجود کشور ارائه و ضمن مقایسه اجمالی، سیاستهای کلی تجلیل از افراد نمونه بیان شود. امید است این نوشته مورد نقد و بررسی قرار بگیرد تا در جهت اصلاح آن اقدام شود.

در زمینه امور علمی اعم از آموزش و پژوهش، روشها و شیوه‌های متفاوتی برای تجلیل از علم و عالمان وجود دارد. در این نوشتار به بحث و بررسی نحوه معرفی کتابها، مقالات و پایان‌نامه نمی‌پردازیم که خود مقوله‌ای جداگانه است و جستاری مجزا می‌طلبد؛ لیکن در زمینه تجلیل از علم و دانشمندان دو روش کلی را می‌توان مطرح کرد. روش اول بررسی یک اثر علمی و مقایسه آن با سایر آثار در ظرف زمانی خاص است. به عنوان مثال جشنواره‌ها و از جمله جشنواره بین‌المللی خوارزمی اینگونه عمل می‌کند. هر سال با دعوت از مبتکران و مخترعان تقاضا می‌کنند تا آثار خود را برای بررسی و داوری ستاد جشنواره ارسال کنند. همچنین است جشنواره تحقیقاتی علوم پزشکی رازی که هر سال توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با هدف ارتقای سطح علمی جامعه دانشگاهی و تجلیل از خادمان و محققان برتر علوم پزشکی برگزار می‌شود. بخشی از این جشنواره اختصاص دارد به معرفی

وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی نیز مقاله برتر، کتاب دانشگاهی برتر، پایان‌نامه دانشجویی برتر را معرفی می‌کنند.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در مراسم گرامیداشت روز معلم از استادان نمونه کشور تجلیل می‌کند و در کنار آن نیز دانشگاهها و مراکز علمی و تحقیقاتی از استاد نمونه خود قدردانی می‌کنند.

سازمان صدا و سیما با ساز و کارهای خاص خود با عنوان معرفی چهره‌ماندگار اشخاصی را با توسل به رسانه‌های ملی به مردم معرفی می‌کند و با اتکا به منابع مالی خود حمایت مالی مناسبی هم به عمل می‌آورد. مراجع دولتی و غیردولتی متعددی نیز در این امر مقدس فعالیتهایی دارند. انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، انجمن روزنامه‌نگاران، فرهنگسراها و مانند آنها از این قبیل هستند.

در عرصه کار و فعالیت کارگزاران نظام در زمینه‌های مختلف نیز حداقل دو روش رسمی و مصوب وجود دارد. یکی از طریق جشنواره شهید رجایی است که توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور اجرا می‌شود و هر سال رو به تکامل و توسعه است و دیگری مستقیماً در نهاد ریاست جمهوری و از طریق اعطای نشانهای دولتی است. این همه کار و تلاش و انگیزه، درخور تحسین و تمجید است و اجمالاً درگذری کوتاه می‌توان به فواید آن به شرح زیر اشاره کرد:

- سرتاسر آموزه‌های دینی و فرهنگی ما تجلیل از علم و عالمان است و انتخاب اصلح و تشویق و تقدیر از زحمات عالمان، پژوهشگران، مدیران و کارمندان نمونه و برگزیده حرکتی متین و ارزشمند است.

- حرکت در این جهت مشوق و محرک افراد در جهت تلاش بیشتر است.

- بهره‌وری سازمانی و فردی را افزایش می‌دهد و بهبود می‌بخشد.

جلسه می‌دهد، پرونده‌های رسیده را جمع‌بندی و افراد واجد شرایط را به مقام وزارت معرفی می‌کند. تجربه چند سال اخیر نشان داده است که معمولاً افراد منتخب دارای درجه استادی و به ندرت دانشیاری هستند و دهها کتاب و مقاله تألیف و ترجمه کرده‌اند و سوابق علمی و پژوهشی درخشانی دارند.

شاخصهای مورد توجه شورای اعطای نشانها و انتخاب عضو هیئت علمی نمونه و کمیسیون مستقر در وزارت بر اساس جدول پیوست دستورالعمل به شرح زیر است:

- وضعیت استخدامی (مرتبه علمی و پایه).
- سوابق علمی و تحصیلی.
- سوابق خدمت آموزشی در داخل و خارج از کشور.
- سوابق خدمت پژوهشی در داخل و خارج از کشور.
- تألیف، تجدید چاپ همراه با تجدید نظر، بررسی و نقد، تصحیح و ترجمه کتاب.
- مقالات در مجلات معتبر داخلی و خارجی.
- مقالات در سمینارها و کنفرانسهای داخلی و خارجی.
- عضویت در مجامع علمی داخلی و خارجی.
- تشویقها و جوایز و نشانها و مدالهای دریافتی.
- اختراع، ابتکار و ارائه آثار هنری.
- راهاندازی یا تأسیس و یا فعال‌سازی و گسترش مؤسسه یا واحد یا رشته‌های جدید و تحصیلات تکمیلی.
- شرکت فعال در انتشار مجلات علمی معتبر.
- سنوات خدمت مدیریت.
- شرکت در کمیته‌ها و شوراهای دانشگاه و وزارت.

۱. ترکیب «شورای اعطای نشانها و انتخاب عضو هیئت علمی نمونه» عبارت است از: رئیس مؤسسه، معاونان آموزشی و پژوهشی، رؤسای دانشکده‌ها و گروههای آموزشی حسب مورد، دو تن از اعضای هیئت علمی صاحب‌نظر و با سابقه با مرتبه دانشیاری و بالاتر و دبیر هیئت ممیزه دانشگاه.

پایان‌نامه‌های برتر مقاطع کارشناسی ارشد، دکتری عمومی، دکتری تخصصی و فوق تخصصی، معرفی ابداعات، اختراعات و نوآوریها، معرفی مراکز تحقیقاتی، مقالات و مجلات برتر علمی - پژوهشی در زمینه علوم پزشکی. در این زمینه نیز به طور جداگانه بررسی اجمالی به عمل خواهیم آورد. لیکن بخش عمده‌ای از این مراسمهای نکوداشت بر مبنای تجلیل از اشخاص است که با توجه به آثار علمی و عملی آنان در طول سالیان متمادی به عمل می‌آید.

در این نوشتار ابتدا به صورت خلاصه ساز و کارهای موجود در کشور را برای معرفی نخبگان، دانشمندان و خادمان علم و فرهنگ بیان خواهیم کرد و سپس روشهایی را معرفی می‌کنیم که صرفاً به معرفی یک اثر یا ابتکار می‌پردازند و در نهایت با جمع‌بندی موضوع پیشنهاداتی ارائه می‌دهیم.

۱. معرفی فرهیختگان، محققان و استادان نمونه

الف) وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

انتخاب عضو هیئت علمی نمونه در این وزارت دقیق و کاملاً روشن و بر اساس امتیازدهی مشخص است. برابر دستورالعمل نحوه انتخاب اعضای هیئت علمی نمونه که در مهرماه سال ۱۳۸۱ به تصویب وزیر رسیده است دانشگاهها و مراکز علمی و تحقیقاتی کشور باید به ازای هر ۱۰۰ نفر عضو هیئت علمی یک تن و حداکثر پنج تن را به وزارت معرفی کنند. اعضای هیئت علمی داوطلب و یا معرفی شده توسط کمیسیونهای تخصصی هیئت ممیزه باید با اتکا به سوابق آموزشی، پژوهشی و اجرایی و با مستندسازی مطالب ابرازی، پرونده خود را برای طرح در شورای اعطای نشانها و انتخاب عضو هیئت علمی نمونه^۱ بفرستند.

این شورا پرونده را بررسی و در صورتی که عضو هیئت علمی واجد شرایط باشد و حداقل امتیاز مندرج در ماده ۳ دستورالعمل را کسب کند پرونده را برای طرح در کمیسیونی که به همین منظور در وزارت تشکیل می‌شود می‌فرستد. پس از جمع‌آوری پرونده‌ها، کمیسیون تشکیل

در هر سال داوطلبان شرکت در جشنواره به صورت مستقل یا از طریق دانشگاه و یا مرکز تحقیقاتی محل خدمت خود در این جشنواره شرکت می‌کنند و مبنای انتخاب نیز بیشتر توجه به فعالیتهای تحقیقاتی است تا آموزشی.

آیین‌نامه و یا دستورالعمل خاصی در این خصوص وجود ندارد ولیکن کمیته‌هایی که در هر یک از زمینه‌های علوم پزشکی تشکیل می‌شوند به ارزیابی فعالیتها اقدام و محقق (جوان) برگزیده را معرفی می‌کنند. همین کمیته‌ها مرکز تحقیقاتی یا مجله علمی- پژوهشی برگزیده را معرفی می‌کنند و انتخاب افراد بیشتر با توجه به فعالیتهای پژوهشی آنان است.

در این وزارت عضو هیئت علمی نمونه در سطح کشوری انتخاب نمی‌شود و صرفاً دانشگاههای علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی هر کدام بر مبنای آیین‌نامه‌های داخلی خود افرادی را در زمینه‌های مربوط به علوم پزشکی یا علوم پایه انتخاب می‌کنند و از آنان تقدیر به عمل می‌آورند.

ج) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور برای ارتقای کمی و کیفی و افزایش بهره‌وری سازمانی و نیروی انسانی هر سال مراسمی را با نام جشنواره شهید رجایی به منظور معرفی و قدردانی از کارمندان نمونه کشوری در سه سطح مدیران، کارشناسان و کارکنان، معرفی دستگاه نمونه و نمایش دستاوردهای تحول اداری برگزار می‌کند. (در دوره‌های اخیر به حق بازنشستگان نمونه کشوری نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند). روال اجرای کار دستورالعملهایی است که از سوی ستاد مرکزی جشنواره برای دستگاههای اجرایی کشور تحت عنوانهای زیر ارسال می‌شود:

- دستورالعمل انتخاب دستگاه نمونه

امتیازبندی بر اساس جدولی است که الهام گرفته از آیین‌نامه ارتقا است و هر عضو هیئت علمی استاد، دانشیار، استادیار و مربی به ترتیب باید حداقل ۱۸۰، ۱۶۵، ۱۵۵ و ۱۴۰ امتیاز را طبق جدول مزبور کسب کند تا پرونده وی در کمیسیون مربوط مطرح شود. در نهایت مقام وزارت تصمیمات کمیسیون را تأیید و آن را ابلاغ می‌کند. معمولاً از افراد منتخب در مراسمی که با حضور وزیر و رؤسای دانشگاهها و مراکز علمی و تحقیقاتی در روز معلّم برگزار می‌شود تجلیل به عمل می‌آید و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با بضاعت اندک خود از آنان تشکر می‌کند.

ب) وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی هر سال جشنواره‌ای را با نام جشنواره تحقیقاتی علوم پزشکی رازی برگزار می‌کند. مجری این جشنواره مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور است و هدف آن ارج نهادن به مقام والای پژوهشگران و تجلیل از مقام و منزلت آنان است.

این جشنواره شامل بخشهای متعددی است که عبارت‌اند

از:

- محققان.
- محققان جوان برگزیده.
- پایان‌نامه‌های دانشجویی.
- ابداعات، اختراعات و نوآوریها.
- تحقیقاتی که منجر به اصلاح نظام سلامت شده باشند (HSR).
- مراکز تحقیقاتی مصوب علوم پزشکی.
- مجلات علمی- پژوهشی در زمینه علوم پزشکی.
- دانشگاه علوم پزشکی.
- کمیته تحقیقات دانشجویی علوم پزشکی.
- سازمان غیردولتی (شرکت یا مؤسسه) حامی پژوهشهای علوم پزشکی.
- محققان ایرانی مقیم خارج از کشور.

ب) سطح کارشناسان. این سطح دارای ۷ معیار شامل ارزشها، وجدان کاری، انضباط اداری، اجتماعی و اقتصادی، مهارت و تخصص، حسن شهرت، خلاقیت و نوآوری، و ارتقای بهره‌وری است. معیارها جمعاً شامل ۵۰ شاخص هستند و ۱۰۰ امتیاز دارند.

ج) سطح کارکنان. این سطح هم دارای ۷ معیار شامل ارزشها، وجدان کاری، انضباط اداری، اجتماعی و اقتصادی، مهارت شغلی، حسن شهرت، خلاقیت و نوآوری و ارتقای بهره‌وری است و مجموعاً ۵۰ شاخص دارد که دارای ارزش عددی ۱۰۰ امتیاز هستند.

۵- فرایند انتخاب

بررسی میزان صلاحیت کارمند و همچنین محاسبه امتیازات وی در هر دستگاه اجرایی به صورت مستقل و در یک مقطع زمانی یک ساله انجام می‌شود. سپس هر دستگاه بر حسب سهمیه خود افرادی را برای معرفی در سطح ملی انتخاب و آنان را به ستاد جشنواره معرفی می‌کند و در نهایت نیز از میان معرفی شدگان تعدادی به عنوان کارمندان نمونه در سطح کشور معرفی و توسط ریاست محترم جمهوری و با حضور مسئولان بلندپایه کشور از آنان تقدیر به عمل می‌آید.

د) نهاد ریاست جمهوری

هیئت وزیران در سال ۱۳۶۹ به استناد ماده ۷ قانون وظایف و اختیارات ریاست محترم جمهور، آئین‌نامه اعطای نشانهای دولتی را تصویب کرده است. برطبق آیین‌نامه مزبور نام و ترتیب تقدم و ارجحیت نشانهای دولتی به شرح زیر است:

الف) نشانهای عالی شامل:

- ۱- انقلاب اسلامی
  - ۲- استقلال
  - ۳- آزادی
  - ۴- جمهوری اسلامی
- ب) نشانهای تخصصی شامل:
- ۱- دانش
  - ۲- پژوهش
  - ۳- لیاقت و مدیریت

- دستورالعمل انتخاب کارمندان نمونه

- دستورالعمل انتخاب بازنشستگان نمونه

- دستورالعمل برگزاری نمایشگاه دستاوردهای تحول اداری
از میان دستورالعملهای مزبور به دلیل ارتباط موضوع صرفاً به دستورالعمل انتخاب کارمندان نمونه اشاره می‌شود. در این دستورالعمل اهداف انتخاب، شمول انتخاب، سطوح انتخاب، معیارها و شاخصهای انتخاب، فرایند انتخاب و میزان سهمیه کارمندان نمونه مشخص شده است که در اینجا به اختصار مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱- اهداف انتخاب شامل تقویت وجدان کاری و انضباط اداری، اجتماعی و اقتصادی، تشویق کارمندان، تشویق آنان به ارائه خدمات بهتر، اعتلای فرهنگ کار، افزایش رضایت شغلی، ارج نهادن به خدمات ارزنده، معرفی کارمندان نمونه به عنوان الگوهای موفق می‌شود.

۲- کلیه کارمندان رسمی و پیمانی تمام وقت شاغل در دستگاههای تابع قانون نظام هماهنگ پرداخت کارکنان دولت مشمول طرح می‌شوند.

۳- سطوح انتخاب، در سه سطح مدیران، (عالی، میانی و پایه یا عملیاتی)، کارشناسان و کارکنان در سطوح استانی، دستگاهی و ملی است.

۴- معیارها و شاخصهای انتخاب

الف) سطح مدیران. دارای ۱۰ معیار شامل ارزشها، وجدان کاری، انضباط اداری، اجتماعی و اقتصادی، مهارت و تخصص، حسن شهرت، خلاقیت و نوآوری، ارتقای بهره‌وری، تقویت روحیه کار گروهی و مشارکت کارکنان، توجه به عملکرد کارکنان و افزایش کارایی واحد، ویژگیهای عمومی مدیریتی است.

معیارهای فوق دارای شاخصهایی هستند که امتیاز برابر دارند. مجموعاً ۷۰ شاخص در این سطح وجود دارد و جمع کل امتیازات ۱۵۰ است (۱۰ امتیاز متعلق به ایثارگران است).

۴- عدالت

- هر نوع ابداع، ابتکار، اختراع و اکتشاف مهم.

ج) نشانهای عمومی شامل:

- ۱- سازندگی
  - ۲- خدمت
  - ۳- کار و تولید
  - ۴- شجاعت
  - ۵- ایثار
  - ۶- تعلیم و تربیت
  - ۷- فرهنگ و هنر
  - ۸- ادب پارسی
- نشان انقلاب اسلامی به عنوان عالیترین نشان مخصوص رئیس‌جمهور وقت است که پس از تفیذ حکم ریاست جمهوری به وی تعلق می‌گیرد. سایر نشانها طبق آیین‌نامه اعطای نشانهای دولتی اعطا خواهد شد. در این نوشتار به دلیل ارتباط موضوع صرفاً اشاره کوتاهی به ضوابط و شاخصهای مرتبط با دریافت‌کنندگان نشانهای دانش، پژوهش، تعلیم و تربیت، فرهنگ و هنر و ادب پارسی خواهد شد:

۱- نشان دانش

طبق ماده ۷ آیین‌نامه اعطای نشانهای دولتی، نشان دانش به افرادی اعطا می‌شود که در یکی از زمینه‌های زیر در ارتقای سطح علمی کشور تلاش چشمگیر و کم‌سابقه‌ای داشته باشند:

- ارائه تألیفات و آثار ارزشمند علمی.

- تلاش و خدمت صادقانه در جهت ارتقای سطح علمی دانش‌پژوهان از طریق تدریس در دانشگاههای کشور.

۲- نشان پژوهش

طبق ماده ۸ آیین‌نامه، نشان پژوهش به افرادی اعطا می‌شود که در یکی از زمینه‌های زیر منشأ ایجاد تحول اساسی یا خدمت کم‌سابقه شوند:

- عرضه شیوه‌ها و روشهای جدید تحقیق.
- مطالعات و تحقیقاتی که منشأ تغییر و تحول علمی باشد.
- یافتن شیوه‌های جدید تحقیق.
- انتقال تحقیقات بنیادی به زمینه‌های کاربردی.

۳- نشان تعلیم و تربیت

طبق ماده ۱۶ آیین‌نامه مزبور، نشان به منظور تأکید بر اهمیت فراگیری علم و ضرورت انتقال تربیت اسلامی در جامعه، به اشخاصی اعطا می‌شود که در یکی از زمینه‌های زیر ابراز لیاقت کرده باشند:

- توسعه و انتقال علم و دانش و حرفه و فن.
- طراحی و اجرای شیوه‌های ابتکاری و موفق در امر تعلیم و تربیت.
- تلاش چشمگیر و موفقیت‌آمیز در مؤدب و متخلّق کردن تعلیم‌گیرندگان به آداب اسلامی و اخلاق پسندیده اجتماعی.

۴- نشان فرهنگ و هنر

طبق ماده ۱۷ آیین‌نامه، این نشان به کسانی اعطا می‌شود که فکر، ذوق و احساس خود را در راه بیان مفاهیم ارزشمند اسلامی - انسانی و اشاعه فرهنگ در یکی از زمینه‌های زیر به کار می‌گیرند:

- اشاعه فرهنگ غنی اسلامی و پیرایش جامعه از فرهنگ منحط بیگانه.
- گسترش مبانی نظری و استدلالی معارف مذهبی.
- گسترش فرهنگ ملی و احیای سنتهای ارزشمند اجتماعی.
- ابراز خلاقیت و عرضه آثار بدیع هنری یا ادبی.
- بذل توجه خاص به میراثهای فرهنگی، هنری یا ادبی کشور به گونه‌ای که در احیا، نگهداری و بهره‌برداری آن مؤثر باشد.
- معرفی، شرح، تبیین، نقد و عرضه یکی از رشته‌های هنری یا ادبی در سطوح بین‌المللی.
- ابداع سبکی نو در یکی از رشته‌های هنری یا

اجتماعی هیئت دولت و یک نفر صاحب نظر در اقتصاد به پیشنهاد کمیسیون اقتصاد هیئت دولت.
- نماینده دستگاه ذی ربط .

پس از تصویب کمیسیون بررسی پیشنهاد اعطای نشانهای دولتی، مراتب برای تأیید به کمیسیون فرهنگی هیئت دولت ارسال می شود و نهایتاً با تصویب هیئت وزیران نشانهای دولتی جمهوری اسلامی ایران توسط ریاست محترم جمهوری اعطا می شود.

ه) صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

در جهت تکریم از استادان، پژوهشگران و هنرمندان در رشته های گوناگون علمی و هنری، سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران چند سالی است که به برگزاری مراسمی با عنوان چهره های ماندگار اقدام می کند. این برنامه هر ساله با معرفی چهره های علمی، فرهنگی و هنری کشور بابتی را در این مقوله مفتوح ساخته است و فرهنگ جدیدی را پایه گذاری می کند. برای انجام این کار سازمان صدا و سیما ضوابط و شاخصهایی را برای انتخاب چهره های ماندگار تدوین کرده است.

ستاد چهره های ماندگار که متشکل از مدیر شبکه سوم سیما، به عنوان شبکه مجری، دبیر ستاد و اعضای منتخب عضو ستاد است به عنوان مطلعین و دست اندرکاران موضوعات علمی، فرهنگی و هنری کشور پس از بررسیهای لازم چهره های سرشناس را از بین استادان دانشگاهها، عالمان دینی و فرهنگی و مفاخر ادبی و هنری انتخاب می کنند. سپس از طریق سیمای جمهوری اسلامی ایران طی مراسمی این افراد معرفی شده و از آنان تقدیر می شود.

انتخاب افراد بر مبنای کسب امتیاز خاصی نیست و برخی از شاخصهای کیفی انتخاب چهره های ماندگار عبارت اند از.

ادبی.

۵- نشان ادب پارسی

طبق ماده ۱۸ آیین نامه، نشان ادب پارسی به افرادی تعلق می گیرد که در یکی از زمینه های زیر دارای ویژگی یا تلاش چشمگیر باشند:

- خلق آثار بدیع ادبی (اعم از نظم یا نثر).
  - احیای ذخایر ادبی ایران از طریق تحلیل و یا عرضه مناسب آن آثار.
  - معرفی ادیبان و سخنوران گذشته به نحوی که در توانایی و رسایی زبان و ادبیات فارسی مؤثر باشد.
  - فراهم آوردن موجبات آشنایی مردم جهان با زبان و ادب فارسی.
- هر یک از نشانهای تخصصی و عمومی دارای سه درجه اند که در هر سال حداکثر به تعداد زیر اعطا می شود:
- نشانهای تخصصی درجه ۱، درجه ۲ و درجه ۳ به ترتیب برای هر مورد حداکثر ۵ عدد، ۱۰ عدد و ۱۵ عدد.
  - نشانهای عمومی درجه ۱، درجه ۲ و درجه ۳ به ترتیب برای هر مورد حداکثر ۳ عدد ۵ عدد و ۷ عدد.

کمیسیون بررسی پیشنهاد اعطای نشانهای دانش، پژوهش، تعلیم و تربیت، فرهنگ و هنر و ادب پارسی مرکب از اعضای زیر است:

- دو نفر از شخصیت های برجسته علمی (آموزشی و پژوهشی) و فرهنگی کشور به انتخاب کمیسیون فرهنگی هیئت دولت.

- سه نفر از اعضای پیوسته هر یک از فرهنگستانهای کشور به پیشنهاد آن فرهنگستانها و تأیید کمیسیون فرهنگی هیئت دولت.

- یک نفر صاحب نظر در مدیریت به پیشنهاد کمیسیون رفاه

(و) انجمن آثار و مفاخر فرهنگی

انجمن آثار و مفاخر فرهنگی نیز به منظور تجلیل از بزرگان و اندیشمندان صحنه‌های علمی و فرهنگی کشور تقریباً و به طور متوسط هر ماه افرادی را از میان چهره‌های شناخته شده علمی و فرهنگی کشور انتخاب و طی مراسمی از آنان تجلیل می‌کند و خوشبختانه در این راه نیز موفق بوده است. در ابتدا این حرکت با شک و تردید همراه بود و از استقبال خوبی برخوردار نشد لیکن در طول عمر نه چندان طولانی خود و با همت مسئولان آن، جایگاه رفیع خود را پیدا کرد و مورد استقبال همگان قرار گرفت به نحوی که امروز هر کس تمایل دارد در اجرای آن به نوعی مشارکت جوید.

انتخاب افراد، همچون روش انتخاب سازمان صدا و سیما مقید به کسب امتیازات خاص و یا الزاماً از میان افراد در قید حیات و یا ایرانی نیست. این انجمن با برگزاری مراسم نکوداشت مرحوم آیت‌الله حاج شیخ هادی نجم‌آبادی در مهرماه سال ۱۳۷۸ قدم در این عرصه پرخیز و برکت نهاد و تاکنون از دانشمندانی چون احمد بیرشک، علامه محمد قزوینی، شهید مرتضی مطهری، توشی هیکو ایزوتسو، فتح‌الله مجتبابی، نقیب العطاس و کیومرث صابری (گل‌آقا) قدردانی کرده است.

وجه مشترک برگزیدگان، خدمت آنان به فرهنگ، ادب و علم در کشور است و به طور عمده از مفاخر شهیر علمی و فرهنگی معاصر بوده و دارای مقبولیت اجتماعی هستند.

۲. معرفی آثار برتر

الف) جشنواره بین‌المللی خوارزمی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در هر سال برای تقویت روحیه پژوهش و ابتکار در تمام زمینه‌های علمی و فرهنگی، تکریم مقام والای اندیشمندان و نخبگان عرصه علم و فناوری و فراهم کردن بستر مناسب و زمینه‌های

- تألیفات و آثار ارزشمند علمی.
- تلاش و خدمت صادقانه در جهت ارتقای سطح علمی دانش‌پژوهان از طریق تدریس در دانشگاه‌های کشور.
- عرضه شیوه‌ها و روشهای جدید تحقیق.
- مطالعات و تحقیقاتی که منشأ تغییر و تحول علمی باشد.
- ابداع، ابتکار، اختراع و اکتشاف مهم.
- انتقال تحقیقات بنیادی به زمینه‌های کاربردی در زمینه ادبی.
- خلق آثار بدیع ادبی اعم از نظم و نثر.
- احیای ذخایر ادبی ایران از طریق تحلیل و یا عرضه مناسب آن آثار.
- معرفی ادبیات ایران به مردم کشور و دیگر ملل جهان.
- گسترش و احیای فرهنگ ملی و سنتهای ارزشمند اجتماعی.
- کیفیت و کمیت مقالات علمی در مجلات معتبر.
- میزان ارجاع دیگر مقالات علمی به مقالات استاد مورد نظر.
- میزان تربیت دانشجویان نخبه.
- نگارش کتب درسی - دانشگاهی با کیفیت علمی مطلوب.
- تأسیس مراکز پژوهشی و دانشگاهی.
- نشانهای معتبر داخلی و خارجی.
- استادی دانشگاه - رتبه ۲۵ به بالا.
- اجماع اهل نظر بر استادی شخصیت مورد نظر.
- پیشینه و شهرت علمی مطلوب.
- خدمت علمی به جامعه و دارا بودن اخلاق اجتماعی مناسب.

- نیروی انسانی متخصص.
- میزان دقت عمل در ارائه گزارش و مستندات.
- ارزش علمی پژوهش برای ارایه به مجامع علمی.
- تناسب بودجه و زمان با نتایج حاصل از طرح.

۳- معیارهای ارزیابی طرحهای ابتکار و اختراع

- میزان نوآوری طرح در ایران و جهان.
  - ارزش طرح از نظر علمی و فنی.
  - میزان ابتکار در روش ساخت.
  - میزان استفاده از نتایج طرح در ارتقای فناوری کشور.
  - ارائه گزارش کامل و مستندات علمی و فنی.
- پس از بررسی طرحها و ابتکارات و ارائه نتایج، جشنواره با حضور مقامات عالی نظام تشکیل و از برگزیدگان تقدیر می شود.

ب) جشنواره تحقیقاتی علوم پزشکی رازی

جشنواره تحقیقاتی علوم پزشکی رازی، همه ساله به منظور تجلیل از مقام و منزلت پژوهشگران و دانشجویان دانشگاههای علوم پزشکی سراسر کشور توسط مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور با هدف ایجاد و تشکیل ساختار یک نظام تحقیقاتی سازمان یافته و اثرگذار در بُعد ملی در بخشهای مختلفی برگزار می شود. یازدهمین دوره این جشنواره که قرار است در دی ماه سال ۱۳۸۴ برگزار شود شامل بر بخشهای زیر است.

- محققان برگزیده.
- محققان جوان برگزیده.
- پایان نامه های دانشجویی در مقاطع کارشناسی ارشد، دکتری عمومی (پزشکی، دندانپزشکی، داروسازی و علوم آزمایشگاهی) مقاطع PH.D

تعامل و همکاری علمی دانشمندان داخل و خارج از کشور این جشنواره را از طریق سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران برگزار می کند.

اولین دوره این جشنواره در سال ۱۳۶۶ و با شرکت طرحهای داخلی برگزار شد و هم اکنون مقدمات برگزاری نوزدهمین دوره آن فراهم می شود. مخترعان و مبتکران می توانند از طریق دانشگاه یا مرکز تحقیقاتی و یا به صورت مستقل و یا تکمیل پرسشنامه های مربوط و ارسال مستندات آن در این جشنواره شرکت کنند.

هیئت داوران با حکم وزیر علوم، تحقیقات و فناوری منصوب می شوند و طرحهای پژوهشی را به سه دسته بنیادی، کاربردی و توسعه ای تقسیم می کنند. سپس طی فرایندی و براساس معیارهای زیر طرحهای برگزیده انتخاب می شوند.

۱- معیارهای ارزیابی پژوهشهای بنیادی

- نوآوری در پژوهش از نظر موضوع، روش و یا هر دو در ایران و جهان.
- اعتبار نشریاتی که نتایج پژوهشی در آن به چاپ رسیده است.
- تعداد استنادها به طرح و دیگر طرحهای ارائه شده توسط طراح.
- ارزش پژوهشی ارائه از نظر ارتقای علمی و آموزشی.

۲- معیارهای ارزیابی پژوهشهای کاربردی

- کاربرد نتایج پژوهش در ارتقای فناوری.
- ارزش اقتصادی و اجتماعی حاصل از اجرای طرح.
- ارزش فعالیتهای انجام شده در طرح از نظر ارتقای

۳. تحلیل، نتیجه‌گیری

چنانکه ملاحظه شد در کشور دو روش کلی برای معرفی فرهیختگان یا آثار برتر وجود دارد. روش اول مبتنی بر شناسایی فعالیتهای علمی، اجرایی و تواناییهای یک فرد در طول دوران خدمت اوست. در این روش متولیان امر با توجه به ضوابطی، شایستگیهای یک فرد را براساس شاخصهای معینی بررسی و نهایتاً او را به عنوان استاد نمونه، کارمند نمونه، چهره ماندگار و مانند آنها معرفی می‌کنند و در روش دوم صرفاً یک فعالیت خاص مورد عنایت و بررسی واقع می‌شود و بر مبنای همین امر نیز اثر ارائه شده اعم از آنکه تألیف، ابتکار، اختراع یا هر فعالیت دیگری باشد مورد توجه واقع می‌شود.

در معیارها و شاخصهای انتخاب، دقیقترین روش در سطح استادان دانشگاهها در آیین‌نامه‌های مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری دیده می‌شود. ضوابط ابلاغ شده بسیار دقیق و شاخصها تا حدالامکان به صورت جزئی امتیازدهی شده‌اند. همچنین در سطح انتخاب کارمندان نمونه، آیین‌نامه‌های مصوب سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تا حدامکان دقیق تدوین شده‌اند و انتخاب بر اساس کسب امتیازات مشخصی است.

سایر دستگاهها و نهادهایی که اقدام به معرفی افراد نخبه و فرهیخته می‌کنند معیارهای مشخصی ندارند، روش کار مبهم است و مقایسه افراد منتخب نیز دشوار و بلکه در بعضی موارد غیرممکن است.

در خصوص روش دوم باید اذعان داشت که جشنواره بین‌المللی خوارزمی بسیار دقیق عمل می‌کند و روشها و شاخصهای خود را برای انتخاب اعلام کرده است. بر مبنای این شاخصها هر فرد دقیقاً می‌تواند جایگاه خود را در جشنواره معین کند.

تخصّصی و فوق‌تخصّصی.

- ابداعات، اختراعات و نوآوریها.
- تحقیقاتی که منجر به اصلاح نظام سلامت شده باشند (HSR).
- مراکز تحقیقاتی مصوّب علوم پزشکی.
- مجلات علمی، پژوهشی در زمینه علوم پزشکی.
- دانشگاه علوم پزشکی.
- کمیته تحقیقات دانشجویی علوم پزشکی.
- سازمان غیردولتی (شرکت یا مؤسسه) حامی پژوهشهای علوم پزشکی.
- محققان ایرانی مقیم خارج از کشور.

این جشنواره اولین بار با نام جشنواره فرهنگی - تحقیقاتی دانشگاههای علوم پزشکی کشور در تاریخ ۹ اردیبهشت ماه ۱۳۷۴ به مدت ۴ روز در تالار علامه امینی دانشگاه تهران برگزار شد و هم‌اکنون مسئولان امر خود را برای برگزاری یازدهمین جشنواره (دی‌ماه ۱۳۸۴) آماده می‌کنند.

شرایط شرکت در این جشنواره برای هر بخش متفاوت است. این جشنواره بیشتر مبتنی بر انتخاب یک فعالیت علمی یا انتخاب یک فرد بر اساس فعالیت پژوهشی خاص اوست. مثلاً مقالات رسیده در رشته‌های تخصّصی، علوم پایه، علوم بهداشتی، علوم بالینی داخلی، علوم بالینی جراحی، علوم دارویی، علوم تغذیه، علوم دندانپزشکی و علوم توانبخشی و سایر رشته‌های وابسته به علوم پزشکی، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

داورها در نه گروه و رشته تخصّصی متفاوت به عمل می‌آیند و ضوابط آنها در دستورالعملهای مربوط تعیین شده است.

تاحدامکان به صورت کمی درآید.

۵. رسانه ملی موظف شود بیش از پیش برای معرفی دریافت‌کنندگان نشانهای ملی اقدام کند.

۶. روشهای انتخاب تا حد امکان رقابتی باشد به نحوی که افراد بتوانند در یک زمینه خاص برای انتخاب شدن رقابت کنند.

۷. متأسفانه در ضوابط انتخاب به استثنای جشنواره بین‌المللی خوارزمی، شیوه‌ها و معیارهایی برای انتخاب یک گروه مشخص نشده است. از این رو مناسب است به فعالیتهای علمی دسته‌جمعی به میزان کافی بها داده شود.

۸. ضوابط کیفی باید مورد توجه واقع شود. برخورداری از اخلاق و منش عالمان، احترام به آرای سایرین، اعتقاد به استقلال و آزادی کشور و معیارهای کیفی از این دست، باید مورد توجه کافی باشد.

۹. برای تقدیر از نخبگان یا آثار برتر عمدتاً مبلغ مشخصی یا تعدادی سکه بهار آزادی یا خودرو یا مواردی از این دست پیش‌بینی شده است. شایسته است هدایای ملی عمدتاً متضمن مفاهیم فرهنگی و علمی باشد. تخصیص اعتبارات پژوهشی برای نخبگان، اختصاص اتاق کار و منشی مخصوص به ایشان، استفاده از سالنهای تشریفات (پایون)، رفع موانع گمرکی برای ورود تجهیزات علمی متعلق به آنان، دعوت برای شرکت در آیینهای رسمی و از همه مهمتر زدودن مقررات محدودکننده برای فعالیتهای علمی و ارتقای منزلت اجتماعی از این قبیل است.

۱۰. جوان‌گرایی در عین تجلیل از پیش‌کسوتان باید مورد عنایت واقع شود.

جشنواره تحقیقاتی علوم پزشکی رازی نیز تا حدودی در رسالت خود موفق بوده است. این جشنواره که متمرکز بر امور تحقیقاتی مرتبط با علوم پزشکی است توانسته است پس از چند دوره جایگاه خود را این عرصه کسب کند، لیکن با ملاحظه اسناد مربوط مشخص می‌شود که امتیازدهی دقیقاً کمی نشده و لازم است آیین‌نامه‌ها و دستورالعملهای مرتبط بازبینی شوند.

ب) پیشنهادها

۱. تعیین، تدوین و تصویب اهداف، سیاستها و راهبردها برای انتخاب افراد نمونه و نخبه با توجه به برنامه چهارم توسعه و اسناد بخشی آن باید توسط وزارت علوم تحقیقات و فناوری مورد توجه کافی واقع شود.

۲. شایسته است شورای عالی علوم تحقیقات و فناوری با توجه به اختیارات قانونی خود او و همچنین قانون برنامه چهارم توسعه و اسناد بخشی آن به صورت یک نهاد هماهنگ‌کننده در زمینه‌های مربوط به انتخاب افراد نمونه در سطح ملی عمل کند تا از عدم تناسب در نحوه تقدیر جلوگیری به عمل آید.

۳. با عنایت به تنوع رشته‌های علمی لازم است هر دستگاه اجرایی و یا نهاد صرفاً در زمینه فعالیت، اهداف و رسالتهای خود به معرفی نخبگان اقدام کند. انتخاب و معرفی استادان و دانشمندان نمونه متناسب با رسالت و اهداف سازمان صدا و سیما و یا سایر دستگاههای اجرایی نیست. مناسبتر است این سازمان صرفاً در زمینه فعالیتهای فرهنگی و هنری و با هماهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نخبگان و فرهیختگان در این زمینه را انتخاب و معرفی کند.

۴. ضوابط دریافت نشانهای ملی جمهوری اسلامی ایران مشخص است ولی معیارها و شاخصها کلی هستند. لازم است این ضوابط بازنگری شود و شاخصها

دستورالعمل اجرایی آیین نامه اعطای نشانهای دولتی در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مصوب بیست و پنجم آبانماه یکهزار و سیصد و هفتاد و هفت وزیر علوم، تحقیقات و فناوری؛

وب‌گاه مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور (www.nrcms.ir)؛

وب‌گاه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (www.mohme.gov.ir)؛

وب‌گاه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی تهران (www.tums.ac.ir)؛

وب‌گاه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی شهید بهشتی (www.sbm.ac.ir)؛

وب‌گاه سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (www.mporg.ir)؛

وب‌گاه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (www.msrt.ir)؛

وب‌گاه سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی (www.irost.org)؛

وب‌گاه نوزدهمین جشنواره بین‌المللی خوارزمی (www.irost.org/khwarizmi)؛

وب‌گاه صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران (www.Chehreha.com) ■

۱۱. لازم است زمینه مشارکت نهادهای غیردولتی در این خصوص فراهم شود.

۱۲. ایجاد حداقل یک واحد درسی در زمینه شخصیت‌شناسی علمی در رشته‌های تحصیلی مربوط می‌تواند گام مثبتی برای علمی کردن روشها و شاخصهای انتخاب باشد.

منابع

قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب یازدهم شهریور ماه یکهزار و سیصد و هشتاد و سه مجلس شورای اسلامی؛

دستورالعمل نحوه انتخاب اعضای هیئت علمی نمونه، مصوب بیست و هشتم مهرماه یکهزار و سیصد و هشتاد و یک وزیر علوم، تحقیقات و فناوری؛

آیین نامه اعطای نشانهای دولتی، مصوب سی‌ام آبان ماه یکهزار و سیصد و شصت و نه هیئت وزیران و اصلاحیه‌های بعدی آن؛